

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ДОЗВІЛЛЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У поданій статті представлено авторську модель виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва та охарактеризовано її основні блоки (цільовий, методологічний, операційно-змістовий, результативний). У відповідності до представленої моделі автором розкрито мету, принципи, педагогічні умови, методи, напрями та форми організації виховної роботи. Окрема увага зосереджена на описі операційно-змістового компоненту моделі, завдяки чому більш детально презентовано змістове та організаційне наповнення культурно-просвітницького, художньо-творчого, інтелектуально-пізнавального та соціально-благодійного напрямків виховання у студентів культури дозвілля засобами музичного мистецтва у позааудиторній роботі ВНЗ педагогічного спрямування.

Ключові слова: культура дозвілля, виховання культури дозвілля студентської молоді; модель виховання культури дозвілля студентської молоді.

Annotation. The article offers the author's model of teaching leisure time culture of students of higher pedagogical educational establishments by means of music art and describes its main components (target, methodological, operational-contextual, productive).

In accordance with the presented model, the author reveals the purpose, principles, pedagogical conditions, methods, directions and forms of educational work. Special attention is focused on the description of operational-contextual component of the model, due to which we presented in details the contextual and organizational filling of cultural-educational, artistic-creative, intellectual-cognitive and socio-charitable areas of teaching students leisure time culture by means of music art in extracurricular work of higher educational establishments of pedagogical direction.

Key words: *leisure time culture, teaching leisure time culture of students; model of teaching leisure time culture of students.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нині важливою та актуальною є проблема виховання студентської молоді в умовах освітньо-виховного простору вищого навчального закладу. Здобуваючи освіту, молода людина засвоює культурні цінності, оскільки духовне в людині проявляється завдяки її «вростанню» в культуру. Саме в процесі навчання і виховання, як стверджують провідні вчені, вона набуває соціокультурних норм, які мають історичне значення для розвитку цивілізації, суспільства і самої людини [2, с. 55].

Виховна місія педагога безпосередньо корелюється «культурними запитами суспільства, а успішність її реалізації великою мірою залежить не лише від освітніх технологій, але й від культурних традицій, зазначає Г. Тарасенко [3, с. 31]. Тож особливої актуальності набуває питання виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу, які у майбутньому мають стати не лише носіями професійних знань та умінь, а й носіями і трансляторами загальнолюдських духовних, культурних та моральних цінностей для своїх вихованців.

Аналіз наукових праць провідних вчених та педагогів-практиків засвідчує зростання інтересу до питань реалізації потужного виховного потенціалу, що ним володіє вільний час та дозвіллова діяльність людини. Відповідно, постає питання виховання у студентської молоді культури дозвілля, що визначається нами як інтегративна особистісна якість, що характеризується *усвідомленням* соціальної цінності власного вільного часу та дозвілля, *обізнаністю* з ефективними способами його організації та *здатністю до планування, здійснення та наступного аналізу* ефективності власного дозвілля з метою власного духовного розвитку, самовдосконалення, відпочинку, спілкування і творчої самореалізації.

Незамінним засобом у вихованні студентської молоді культури дозвілля є, на нашу думку, музична мистецька діяльність, адже музика — «це чудодійний, витончений засіб привабливості до добра, краси та людяності», саме тому, завдяки їй у людині пробуджується уява про високе, величне, прекрасне не тільки в навколишньому світі, але й у самої себе» [3, с. 171]. Музичне мистецтво спрямоване на творче збагачення естетичного досвіду молоді через пробудження найщиріших почуттів. Воно учить мислити, пізнавати, аналізувати, порівнювати та співпереживати, відіграючи величезну роль у вихованні духовного світу студентів, формуванні їх інтелектуальної, емоційно-почуттєвої та вольової сфер.

Аналіз попередніх досліджень засвідчує, що питанням теоретичних та методичних засад виховання студентської молоді присвячені праці І. Беха, О. Сухомлинської, В. Кременя та ін. Пошуку ефективних шляхів духовного та культурного розвитку майбутніх вчителів засобами мистецтва присвячували свої наукові доробки Г. Локарева, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Тарасенко, О. Щолокова та ін. Поряд з цим, теоретико-методологічні засади педагогіки дозвілля досліджували І. Белецька, І. Бойчев, В. Бочелюк, Б. Брилін, А. Воловик, В. Воловик, І. Гімро, І. Петрова, В. Піча, С. Цюлюпа, Н. Яременко та ін., тоді як проблеми культури дозвілля підростаючого покоління та молоді вивчали Т. Черніговець, С. Пішун, І. Гутник, В. Звєков, Т. Яцула.

Мета статті. Усвідомлення актуальності проблеми виховання культури дозвілля у студентів вищих педагогічних навчальних закладів зумовило інтерес до пошуку нових, ефективних форм та методів організації виховної роботи у вищому навчальному закладі. Наша увага головним чином була зосереджена на музичній мистецькій діяльності. Тож в межах даної публікації хочемо презентувати авторську модель виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва, що і стала результатом наших наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу. Недостатній рівень сформованості культури дозвілля у студентської молоді, який було виявлено нами в результаті констатувального етапу проведення педагогічного експериментального дослідження, спонукав до пошуку ефективних шляхів розв'язання означеної проблеми, у процесі якого ми скористалися методом моделювання, в результаті чого нами було розроблено модель виховання культури дозвілля у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами музичного мистецтва. Означена модель включає *цільовий, методологічний, операційно-змістовий і результативний блоки*. Коротко розглянемо кожен з них.

Цільовий блок визначає мету моделі, а саме – виховання високого рівня культури дозвілля у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами музичного мистецтва.

Методологічний блок визначає принципи, педагогічні умови та методи виховання культури дозвілля у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами музичного мистецтва. Зокрема, серед **принципів** виховання, ми виокремили наступні:

- принцип національної спрямованості виховання, що передбачає формування моральної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури, повагу та толерантність до культури інших народів;
- *принцип культуровідповідності*, що передбачає перетворення змісту історичного морально-етичного

досвіду людства на джерело особистісного розвитку студента, умовою надбання ним загальнокультурних здобутків задля формування його «базису культури»;

– *гуманізації*, що передбачає ціннісне ставлення та повагу до особистості студента; створення умов для розвитку їх кращих якостей; стимулювання розвитку свідомого ставлення до життя (поведінки, діяльності, життєвих виборів тощо); розуміння та врахування вікових та індивідуальних запитів, інтересів та потреб сучасної студентської молоді в процесі організації спільної дозвіллевої діяльності засобами музичного мистецтва [1, с. 161];

– *цілеспрямованості та системності*, який забезпечує системну організацію дозвіллевої діяльності студентів засобами музичного мистецтва та спрямований на досягнення основної мети – виховання у студентської молоді культури дозвілля засобами музичного мистецтва шляхом озброєння їх знаннями щодо особистісної та соціальної цінності власного вільного часу, ефективних способів організації власного дозвілля та формування досвіду його організації засобами музичного мистецтва з метою власного духовного розвитку, самовдосконалення, відпочинку, спілкуванню, а також творчої самореалізації;

– *добровільності*, що передбачає певну незалежність позааудиторної виховної роботи, відсутність регламентації з боку адміністрації ВНЗ, деканатів та кураторів академічних груп; здатність студентів до організації власного дозвілля засобами музичного мистецтва; їх добровільну участь і вільний вибір різноманітних форм дозвіллевої діяльності у галузі музичного мистецтва;

– *інтересу*, що передбачає врахування інтересів студентської молоді, відповідність напрямів роботи її нахилам та уподобанням у галузі музичного мистецтва; сприяє задоволенню існуючих та пробудженню нових потреб і запитів у галузі музичного мистецтва; виступає як домінуючий мотив дозвіллевої діяльності студентів.

У відповідності до мети та принципів нами було сформовано ряд педагогічних умов виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва, а саме:

– організація системної культурно-просвітницької позааудиторної виховної роботи у ВНЗ засобами музичного мистецтва;

– сприяння художньо-творчій самореалізації студентів у сфері музичного мистецтва;

– організація інтелектуально-розважального музичного дозвілля студентів;

– залучення студентів до організації та проведення музичних соціальних проєктів благодійного характеру.

Означені нами принципи та педагогічні умови дають підстави для виокремлення і відповідних групи *методів* виховання культури дозвілля студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами музичного мистецтва, а саме:

1. Методи формування свідомості особистості (*розповідь, бесіда, дискусія, диспут, приклад*).

2. Методи стимулювання діяльності та поведінки (*заохочення, змагання, створення ситуації успіху, метод проєктів*).

3. Методи емоційного впливу (*слухання музики, малювання музики, асоціативного сприйняття мистецьких творів, побудови візуалізаційних рядів, роздумів про музику*).

4. Методи самопізнання та самовиховання (*рефлексивні хвилини («хвилини самороздумів та самозанурення»), емоційно-вольової саморегуляції*).

Операційно-змістовий блок моделі відображає напрями та форми організації дозвіллевої діяльності, що були розроблені нами у відповідності до визначених вище педагогічних умов, принципів та методів виховання культури дозвілля. Зокрема, нами було визначено чотири основні **напрями позааудиторної виховної роботи у ВНЗ педагогічного спрямування**, а саме: культурно-просвітницький, художньо-творчий, інтелектуально-розважальний та соціально-благодійний.

В межах даної публікації вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на характеристиці змісту операційно-змістового блоку моделі, що відображає специфіку виховання культури дозвілля студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами музичного мистецтва у відповідності до чотирьох напрямів.

Культурно-просвітницький напрям організації позааудиторної виховної роботи спрямований на реалізацію виховної, ціннісно-орієнтаційної, когнітивної та комунікаційної функцій дозвілля через:

– формування у студентів системи знань про феномен вільного часу та дозвілля людини, його особистісну і соціальну цінність та способи організації власного дозвілля взагалі та засобами музичного мистецтва зокрема з метою власного духовного розвитку, самовдосконалення, відпочинку, спілкування і творчої самореалізації;

– формування у студентів системи знань про музичне мистецтво, його види (хорове, вокальне, інструментальне та симфонічне), стилі та жанри, особливості їх становлення та розвитку, життєвий та творчий шлях видатних діячів музичного мистецтва (композиторів, диригентів, виконавців) тощо з метою розвитку їх пізнавального інтересу до музичного мистецтва, формування потреби відвідувати культурно-просвітницькі заклади музичного характеру, розвитку слухацької культури та виховання естетичного смаку;

– створення комунікативно-інформаційного дозвіллевого простору в умовах ВНЗ.

Задля реалізації означених завдань ми скористалися такими формами позааудиторної виховної роботи, як: участь у роботі студентської проблемної групи; музична вітальня з випуском тематичної стінгазети; екскурсії, перегляд театральних вистав, відвідування концертних залів і філармонії.

Якщо участь у проблемній групі характеризується наскрізністю впродовж усього формувального етапу дослідження, то для проведення музичних віталень нами була розроблена програма, що включала 4 змістових модулі у відповідності до основних видів музичного мистецтва. Кожен із модулів мав чітко визначену мету та заходи, спрямовані на її реалізацію. Зокрема, метою першого змістового модуля («У світі хорового мистецтва») було: пробудити інтерес у студентів до хорового мистецтва, розширити музичний кругозір шляхом ознайомлення їх з історією його розвитку та становлення на теренах України; ознайомити із життєвим та творчим шляхом визначних вітчизняних композиторів, які творили і досі творять у галузі хорової музики, а також виховати національну свідомість, повагу та любов до духовної спадщини минуло і сьогодення шляхом представлення для слухання кращих зразків хорової музики. Метою другого змістового модуля («У світі вокального мистецтва») було: пробудити інтерес у студентів до вокального мистецтва, розширити музичний кругозір шляхом ознайомлення із його витоками та жанрами (романс, опера, вітчизняна та зарубіжна естрада); ознайомити із життєвим та творчим шляхом визначних композиторів, які творили і досі творять у цій галузі, а також виховати національну свідомість, повагу та любов до духовної спадщини минуло і сьогодення шляхом представлення для слухання кращих зразків вокальних творів. Метою третього змістового модуля («У світі інструментального мистецтва») було: пробудити інтерес у студентів до інструментальної музики, розширити музичний кругозір шляхом ознайомлення із витоками, життєвим та творчим шляхом цілої плеяди її творців, а також виховати національну свідомість, повагу та любов до духовної спадщини минуло шляхом представлення для слухання кращих зразків різноманітних інструментальних творів. Метою четвертого змістового модуля («У світі симфонічного мистецтва») було: пробудити інтерес у студентів до симфонічної музики, розширити музичний кругозір шляхом ознайомлення із його витоками, життєвим та творчим шляхом цілої плеяди її творців, а також виховати національну свідомість, повагу та любов до духовної спадщини минуло шляхом представлення для слухання кращих зразків різноманітних симфонічних творів.

Таблиця 1

Тематичний план музично-дозвіллевих заходів культурно-просвітницького напрямку роботи

Модуль	Музично-дозвіллеві заходи
«У світі хорового мистецтва»	<ul style="list-style-type: none"> – музичні віталні із випуском тематичних стінгазет на теми: <ul style="list-style-type: none"> – «Витоки українського хорового мистецтва» – «Творці вітчизняного українського хорового концерту М. Березовський, Д. Борзнянський та А. Ведель» – «Уславлений майстер обробки української народної пісні М. Леонтович» – «Хорова творчість М. Лисенка». – відвідування філармонії: концерт Національного заслуженого академічного українського народного хору України ім. Г. Верьовки; <ul style="list-style-type: none"> – творчий вечір М. Балеми, за участю академічного козачого ансамблю пісні і танцю «Козаки Поділля» (м. Хмельницький) та ін.
«У світі вокального мистецтва»	<ul style="list-style-type: none"> – музичні віталні із випуском тематичних стінгазет на теми: <ul style="list-style-type: none"> – «Трепетні звуки романсу» – «Світ оперного мистецтва: С. Гулак-Артемовський та його славнозвісна опера «Запорожець за Дунаєм»» – «Музика до кінофільмів творчості композиторів ХХ століття» – екскурсія до Львівського Національного Академічного театру опери і балету ім. С. Крушельницької на дитячу оперу М. Лисенка «Коза-дереза»; <ul style="list-style-type: none"> – концерт «Вечір романсу», за участю солістки Хмельницької обласної філармонії, народної артистки України М. Ясіновської.
«У світі інструментального мистецтва»	<ul style="list-style-type: none"> – музичні віталні із випуском тематичних стінгазет на теми: <ul style="list-style-type: none"> – «Українські музики» – «Життя та творчість С. Рахманінова» – «Таємниці геніальності П. Чайковського» – екскурсія до музею П. Чайковського м. Браїлів (Вінницька область); <ul style="list-style-type: none"> – відвідування філармонії: концерт «Вечір фортепіанної музики з Лауреатом Міжнародних конкурсів Євгеном Геплюком», у виконанні якого прозвучать фортепіанні твори В. Моцарта і Л. Бетховена.
«У світі симфонічного мистецтва»	<ul style="list-style-type: none"> – музичні віталні із випуском тематичних стінгазет на теми: <ul style="list-style-type: none"> – «Витоки симфонічної музики: 104 симфонії Йозефа Гайдна» – «Стежками симфонічної творчості В. Моцарта та Л. Бетховена» – екскурсія до Київського Національного Академічного театру опери і балету ім. Т. Шевченка: перегляд балетів М. Скорика «Лісова пісня» та С. Прокоф'єва «Ромео і Джульєтта».

Окрім того, культурно-просвітницький компонент віталень посилювався відвідуванням музеїв, концертних залів та переглядом театральних вистав. Орієнтовний перелік музично-дозвіллевих заходів культурно-просвітницького напрямку роботи представлено у таблиці 1.

Художньо-творчий напрям організації позааудиторної виховної роботи спрямований на реалізацію розвивальної, креативної, комунікативної та рекреаційної функцій дозвілля через:

- формування у студентів усвідомленої потреби у художньо-творчій самореалізації засобами музичного мистецтва;
- залучення студентів до художньо-творчої діяльності засобами музичного мистецтва з метою розвитку їх творчого потенціалу та створення сприятливих умов задля переживання студентами ситуації успіху у власному художньо-творчому самопрояві;
- реалізацію терапевтичного та рекреаційного потенціалу музичного мистецтва та художньо-творчої діяльності;
- створення художньо-творчого комунікативного простору в умовах позааудиторної виховної роботи у ВНЗ.

Для реалізації означених завдань ми скористалися такими формами організації виховної роботи, як: участь у роботі колективів художньої самодіяльності; конкурси на краще виконання музичних творів; концертна діяльність.

Інтелектуально-розважальний напрям організації позааудиторної виховної роботи спрямований на реалізацію розвивальної, розважальної, рекреаційної, а також креативної та комунікативної функцій дозвілля через:

- створення умов для інтелектуального розвитку студентів у процесі музично-дозвілєвої діяльності розважального характеру;
- створення музично-розважального комунікативного простору в умовах студентського дозвілля;
- залучення студентської молоді до самостійної планування свого вільного часу шляхом організації та участі в інтелектуально-розважальних заходах музичного характеру;
- формування у сучасної студентської молоді досвіду якісного та висококультурного проведення власного дозвілля засобами музичного мистецтва.

Для реалізації означених завдань ми скористалися такими формами організації виховної роботи, як: інтелектуально-розважальні ігри; музичні розваги; дискотека.

Таблиця 2

Тематичний план музично-дозвілєвих виховних заходів художньо-творчого, інтелектуально-розважального та соціально-благодійного напрямів

Напрямок	Форми організації дозвілля
Художньо-творчий	<ul style="list-style-type: none"> – участь у роботі колективів художньої самодіяльності; – «Конкурс на краще виконання календарно-обрядових пісень весняного циклу «А вже весна...» та ін. – «Конкурс на краще виконання творів сучасного зарубіжного естрадно-вокального мистецтва»; – конкурс на краще виконання фортепіанних творів, що увійшли до складу збірки дитячих творів П. Чайковського «Дитячий альбом» в межах музичної вітальні на тему: «Таємниці геніальності П. Чайковського»; – участь у концертах факультетських та університетських рівнів з нагоди: Дня студента, Дня першокурсника, Дня вчителя, Дня святого Валентина, Дня 8-го Березня, 9-го травня, святкування тижнів факультетів.
Інтелектуально-розважальний	<ul style="list-style-type: none"> – гра «Поле чудес»; – гра «Вгадай мелодію»; – музична вікторина на тему: «Стежками музичного мистецтва»; – «Музична гуморина» присвячена всесвітньому дню гумору. – проведення студентських вечорниць на тему: «Від зірничі до зірничі хай лунають вечорниці» присвячених святкуванню дня Андрія Первозванного, за участю студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії; – проведення дискотек.
Соціально-благодійний	<ul style="list-style-type: none"> – благодійні вистави для дітей, які перебувають у дитячих будинках та притулках з нагоди Святого Миколая, Різдва та Нового року; – благодійні музичні розваги з нагоди різних свят (новорічних, різдвяних, присвячених дню гумору); – благодійний проект «Веселий лікар».

Соціально-благодійний напрям організації позааудиторної виховної роботи спрямований на реалізацію виховної, духовної, ціннісно-орієнтаційної та соціальної функцій дозвілля через:

- виховання у студентської молоді усвідомлення соціальної цінності власного часу;
- виховання у них потреби залучатися до організації і проведення благодійних соціальних проектів музичного характеру для вихованців дитячих будинків, інтернатів та притулків, а також дітей, що перебувають у дитячих лікувальних закладах.

Для реалізації означених завдань ми скористалися такими формами організації виховної роботи, як: підготовка і проведення благодійних музичних вистав; підготовка і проведення благодійних музичних лекцій та концертів; участь в благодійному проекті «Веселий лікар».

Орієнтовний перелік музично-дозвіллевих заходів художньо-творчого, інтелектуально-розважального та соціально-благодійного напрямів роботи представлено у таблиці 2.

Висновки. Таким чином, цінність запропонованої нами моделі полягає, на нашу думку в тому, що вдало визначені педагогічні умови, принципи, методи та форми організації дозвіллевої діяльності дозволять так організувати позааудиторну виховну роботу, щоб максимально врахувати інтереси сучасної студентської молоді відповідно до їх нахилів та уподобань. Системне та цілеспрямоване їх залучення до кращих шедеврів музичного мистецтва, знайомство із життєвим та творчим шляхом композиторів, диригентів та митців забезпечить вплив на ціннісну сферу студентів та формування досвіду системної організації власної дозвіллевої діяльності з метою раціонального використання вільного часу. Участь у соціальних проектах благодійного характеру створить необхідні умови для виховання у студентської молоді гуманізму, милосердя та доброчинності. Це все, беззаперечно, сприятиме вихованню у неї високому рівню культури дозвілля, усвідомленню особистої та соціальної цінності власного вільного часу, обізнаністю із ефективними способами організації власного дозвілля та здатністю до його організації засобами музичного мистецтва з метою власного духовного розвитку, самовдосконалення, відпочинку, спілкування і творчої самореалізації.

Література:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські береги, 2012. – 192 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
3. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский / [сост. и авт. вступит. очерков С.Соловейчик]. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1975. – 272 с.
4. Тарасенко Г. Виховний потенціал учителя в контексті його професійної культури / Г. Тарасенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 15. – С. 30-32.